

Krizden En Az Yara Alarak Kurtulmalıyız

« 2007'nin başından itibaren bekleme moduna geçilen reform sürecinin getirdiği sıkıntılar, şimdi küresel mali krizin yol açtığı yeni problemlerle birleşmiş durumda. Şimdi karamsarlığa kapılmadan, ama geçmişte yapılan hatalar da unutulmadan alacağımız kararlarla bu ortamdan olabildiğince az yara alarak kurtulmalıyız. Bunun yolu da demokrasimizi ve ekonomimizi güçlendirecek, bütünlüğü olan ciddi bir programın açıklanması ve böylece kamuoyundaki beklentilerin olumlu yönde etkilenmesiyle mümkün olur. »

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
TOBB Başkanı

2008 yılı hem dünya, hem de Türkiye açısından önemli bir dönüm yılı oldu. ABD mali piyasalarında 2007 ortasında ortaya çıkan mali kriz derinleşti ve bir yıl içinde Avrupa'ya ulaştı. Arkasından daha da kısa bir sürede tüm dünyaya yayıldı. Küresel ekonomik sistemin önemli bir parçası haline gelen Türkiye'de doğal olarak bu krizden etkilenmeye başladı.

Aslında Türkiye'nin büyüme temposu 2007'nin başından itibaren hız kesmeye başlamıştı. TOBB olarak, 2001 krizinden sonra başlatılmış olan reform adımlarındaki yavaşlamanın ekonomiyi olumsuz etkileyeceğini o günlerde kamuoyuna aktarmaya başlamıştık. Ancak, önceki dört yılda elde edilen makro ekonomik göstergelerdeki olumlu havanın kendiliğinden devam edeceği varsayılmış olacağı ki, bu süreçlerde bir rahvet ve sonrasında da atalet yaşanmaya başlandı. Reform süreci neredeyse durdu. Bir de bunların üstüne siyasetin ekonominin önünde geçmesi, çifte seçim süreci ve üstüne kapatma davası da eklenince, ekonominin gerekleri arka planda kaldı. Tüketici ve reel sektör güveni erozyona uğradı.

2002-2006 arasında yıllık büyüme ortalaması yüzde 7,2 iken, 2007'de yüzde 4,5'e, 2008 ilk altı ayında yüzde üçe, 2008 son çeyreğindeyse binde beşe geriledi. İmalat Sanayi Büyüme Endeksi ise 2008 Kasım ayında yüzde 15 gerileyerek dördüncü ay üst üste küçüldü. Böylece endeks 2006 yılı ortalamasına geriledi. Bir anlamda sanayimiz dört ayda iki yıl geriye gitti. Eğer bir istatistikî mucize olmazsa 2008 son çeyreğinde, yedi yıl aradan sonra ilk defa ciddi bir küçülme yaşanacak ve 2008 yıllık büyümesi yüzde 1,5 civarına gerileyecek. Bu küçülmenin 2009'un ilk çeyreğinde ve muhtemelen ikinci çeyreğinde de devam etmesi bekleniyor. Eğer kamuoyundaki beklentileri düzeltecek bir program çerçevesi oluşturulmazsa 2008'den sonra 2009 da kayıp bir yıl olacak.

Ekonominin diğer bir önemli göstergesi istihdam alanında yaşandı. 2008 Temmuz ayında 22,6 milyon istihdam ile en yüksek istihdam seviyesinde ulaşılmış, işsiz sayısı ise 2,2 milyon ile en düşük seviyeye gerilemişti. Son açıklanan Eylül rakamlarına göre toplam istihdam 22,2 milyona gerilerken, işsiz sayısı 2,6 milyona yükseldi. Öte yandan Türk özel sektörü istihdam sağlama konusunda üzerinde düşeni yaptı ve bu sayede 2003-2008 arasında yaklaşık üç milyon kişiye yeni istihdam sağladı. Kayıtlı istihdamdaki artışın bir göstergesi olma niteliği taşıyan SSK'lı sayısı ise yine aynı dönemde 3,2 milyon arttı.

Kamu'nun mali dengesindeki düzelme 2001 krizinden sonra sağlanan makro istikrarın başta gelen faktörü olmuştu. 2002 ve 2003 yıllarında 40 milyar TL ile tarihi rekor seviyelere ulaşan kamu bütçe açığı, mali disiplin ve bunun da etkisiyle hızla gerileyen faiz oranları/giderleri ile büyümenin sağladığı yüksek vergi geliri artışıyla birlikte 2006'ya kadar hızla gerildi. Faiz oranları yüzde 60'lardan yüzde 15

seviyesine kadar düştü. AB tanımlı kamu borç stokunun milli gelire oranıysa 2002'de yüzde 74 iken, 2007 sonunda yüzde 40 düzeyine indi. Ancak 2006 yılında beş milyar TL'ye indirilen bütçe açığı, 2007'den itibaren seçimlerin olumsuz etkisi, büyümedeki yavaşlama ve duraklayan reform süreciyle birlikte yeniden artmaya başladı. 2007'de bir önceki yıla göre neredeyse üçe katlanan bütçe açığı 2008'de de artmaya devam etti. Bütçe açığındaki artış, artan borçlanma ihtiyacıyla birlikte faiz oranlarının yeniden yükselmesine neden oldu.

İhracat, döviz kazandırıcı hizmetlerle (turizm, yurtdışı müteahhithlik) birlikte son beş yılda hem büyümenin, hem de döviz ihtiyacının en büyük sağlayıcısı oldu. Bunun göstergesi ise, enerji hariç hesaplanan cari açığın milli gelire oranının 2003'ten itibaren (yüzde iki ile üç arasında) hemen hemen sabit kalmasıdır. Beş yılda ihracat miktarı neredeyse üç katına çıkarken, ihracat deseni de hem mal cinsi, hem de ülke bazında genişledi. İhracatçı sayısıysa 35 binden 47 bine yükseldi. 2009 yılında küresel ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamaysa, mal ihracatını olumsuz yönde etkileyecek. En büyük ihracat pazarımız olan Euro bölgesinde binde beş civarında bir küçülme yaşanması beklenirken, 1982'den sonra ilk defa küresel ticaret hacminde yavaşlama olması öngörülmüyor. Batı piyasalarına olan ihracatımızdaki azalmayı, Yakındoğu ve Ortadoğu ülkelerine ihracatımızı artırarak kısmen de olsa telafi etmek, 2009'daki önceliğimiz olacak. Zira kazanıldığından daha fazla döviz harcıyoruz. Bu yılın ilk on ayında Türkiye'nin döviz giderleri 199 milyar dolara ulaşırken, döviz geliri 160 milyar dolarda kaldı.

Küresel kaynaklı bu sıkıntıların yaşandığı bir dönemde, turizm ve yurtdışı müteahhithlik sektörümüz bize moral kaynağı oldu. Yurtdışı müteahhithlik sektöründe, beş yıl önce 3,5 milyar dolar olan yeni alınan iş tutarı 2007'de 19,5 milyar dolara yükseldi, 2008'in tamamındaysa 25 milyar dolara ulaşması bekleniyor. Türkiye sahip olduğu 23 küresel müteahhithlik şirketiyle bu sektörde dünyanın üçüncü büyük ülkesi haline geldi. Turizm sektörümüz 21 milyar dolara ulaşması beklenen turizm geliri ile dünyanın en büyük on turizm destinasyonundan biri oldu.

2003 sonunda 49 milyar dolar olan (35 milyar doları doğrudan reel sektöre ait) toplam özel sektör dış borç stoku 2008 üçüncü çeyreği sonunda 196 milyar dolara yükseldi (126 milyar doları doğrudan reel sektöre ait). Bu tutar yüksek olmakla birlikte, buradaki riski azaltan faktörler olduğu da göz ardı edilmemeli. İlk olarak alınan bu kredilerin büyük bölümü, yatırımların finansmanında kullanıldı. Çünkü yurtiçinde uzun vadeli kredi piyasası hâlâ oluşmadı. İkincisi, bu borç stokunun önemli bir kısmının karşılığında yurtdışında tutulan bireysel döviz hesapları bulunuyor. Zaten küresel mali sistemdeki kilitlenme ve yurtiçinde yapılan çok sayıda olumsuz habere/yoruma rağmen özel sektörün 2008'in Kasım ve Aralık aylarında vadesi gelen 10,5 milyar dolarlık dış borç ödemesini yapabilmesi ve bu borç stokunun 43 milyar dolarlık kısmının yerli ticari bankaların yurtdışı şubelerinden kullanılmış olması da buna işaret ediyor. Üçüncü olarak, borç stoku uzun vadeye yayılmış durumda. 2009'da vadesi gelen dış borç ödemesi (faiziyle birlikte) 51 milyar dolar. Bu tutarın da büyük bölümünün yeniden çevrilmesi bekleniyor.

Sonuç olarak 2007'nin başından itibaren bekleme moduna geçilen reform sürecinin getirdiği sıkıntılar, şimdi küresel mali krizin yol açtığı yeni problemlerle birleşmiş durumda. Son iki yıl heba edilmeseydi şimdi daha geniş bir hareket alanımız olabilirdi. Bu fırsat kaçmıştır. Şimdi karamsarlığa kapılmadan, ama geçmişte yapılan hatalar da unutulmadan alacağımız kararlarla bu ortamdan olabildiğince az yara alarak kurtulmalıyız. Bunun yolu da demokrasimizi ve ekonomimizi güçlendirecek, bütünlüğü olan ciddi bir programın açıklanması ve böylece kamuoyundaki beklentilerin olumlu yönde etkilenmesiyle mümkün olur. Bir musibet, bin nasihatin yerine geçmiş, büyüyen kriz, yeniden ekonomiye odaklanılmasını sağlamıştır. Ama bu yetmez. Talih, hazır olana güler.